

11. Методика викладання української мови : навч. посіб. / [С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко та ін.] ; під заг. ред. С. І. Дорошенка. – К. : Вища школа, 1992. – 398 с.
12. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі / М. М. Наумчук. – [2-ге вид., доп. і переробл.]. – Тернопіль : Астон, 2005. – 352 с.
13. Пономарьова К. І. Увиразнення синонімами мовлення молодших школярів / К. І. Пономарьова // Початкова школа. – 2001. – № 4. – С. 23–26.
14. Синиця І. О. Психологія усного мовлення учнів 1–3 класів / І. О. Синиця. – К. : Рад. школа, 1974. – 140 с.

Анотація
Н.В.Савчук

Психолого-педагогические основы развития связной речи учеников младших классов

В статье раскрыта сущность связной речи учеников младших классов, описаны психолого-педагогические основы связной речи учеников начальной школы.

Ключевые слова: *связная речь, развитие связной речи, психолого-педагогические основы развития связной речи.*

Summary
N.B.Savchuk

Psychologic-Pedagogical Principles of Primary School Pupils' Connected Speech Development

The essentiality of primary school pupils' connected speech is revealed, and psychologically-pedagogical principles of connected speech development are described in the article.

Key words: *connected speech, connected speech development, psychologic-pedagogical principles of connected speech development.*

Дата надходження статті: „18” лютого 2012 р.

УДК 371.212

О.В.САДОВЕЦЬ,
кандидат педагогічних наук
(м.Хмельницький)

Формування готовності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл до здобуття професійної освіти у вищих навчальних закладах

У статті розкрито актуальне питання формування належного рівня готовності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл до вступу та успішного навчання у закладах професійної освіти. Проаналізовано можливі заходи на рівні органів освіти та адміністрацій шкіл щодо поліпшення рівня такої готовності. Визначено роль системи навчальних предметів у цьому процесі та окреслено кроки щодо їх удосконалення; подано алгоритм складання стимулюючих навчальних програм для учнів старших класів. Проаналізовано позитивний зарубіжний досвід щодо заповнення прогалин навчальної успішності учнів старших класів.

Ключові слова: *учні старших класів, готовність до здобуття професійної освіти, навчальні програми, прогалина навчальної успішності.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Неодмінною умовою підготовки дитини до дорослого життя за межами школи є усвідомлення нею важливості вибору подальшої траєкторії навчання та готовності до здобуття професійної освіти. Сформованість належного рівня готовності до здобуття подальшої професійної освіти має бути властива всім учням незалежно від статі, раси, етнічного походження, місця проживання, типу школи, фінансового становища сім'ї. Готовність до подальшої професійної освіти – це рівень підготовки, який повинен мати учень для успішного вступу і навчання у вищих навчальних закладах [4, с.45]. Забезпечення такої готовності визначається низкою факторів на рівні органів освіти, адміністрації шкіл, педагогів, учнів та їх батьків. Практика свідчить про те, що часто учні не є готовими до здійснення професійної освіти, не мають чіткого уявлення щодо траєкторії свого подальшого навчання чи працевлаштування. Переважна більшість сучасних учнів залишають загальноосвітні школи з низьким рівнем успішності і є невідповідними до життя за її межами. Тому проблема покращення рівня готовності учнів до подальшої освіти у ВНЗ є актуальною і потребує негайного вирішення [3, с.13].

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемі підготовки молоді до вибору майбутньої професії присвячено чимало праць вітчизняних учених, таких як А.Агутов, С.Батишев, В.Гарбич, Ю.Гільбух, М.Захаров, Г.Костюк, О.Мельник, С.Осадчий, В.Сидоренко, В.Синявський, М.Тименко, М.Янцур. У їхніх напрацюваннях розглядаються педагогічні та організаційні засади цього процесу, особливості профорієнтаційної роботи, конструювання та впровадження педагогічних технологій підготовки

школярів до вибору професії [1, с.32]. Проте у зазначених працях не розглядається проблема забезпечення належної шкільної підготовки учнів до здобуття обраної професії. Це питання не є розкритим у науково-педагогічній літературі і потребує окремого розгляду, зокрема щодо причин поганої готовності учнів до подальшої освіти і шляхів їх усунення.

Аналіз провідних напрацювань зарубіжних учених, які займаються дослідженням цієї проблеми (С.Адельман, П.Барт, Д.Грін, Д.Сомервіль), дає підстави стверджувати, що формування належного рівня готовності учнів старших класів до подальшої освіти значною мірою залежить від правильної і відповідної роботи органів освіти та адміністрацій шкіл; від підбору ефективної системи навчальних предметів, які вивчаються у старших класах і надають учням базові вміння і навички; від заповнення прогалів навчальної успішності учнів у старших класах [4, с.45; 9].

Формулювання цілей статті... Метою статті є дослідження необхідних передумов та кроків щодо підвищення рівня готовності учнів старших класів до подальшої професійної освіти на рівні державної політики у сфері мотивування та заохочення учнів до навчання, на рівні школи (організація роботи школи), методичного забезпечення, відповідної підготовки вчителів та залучення сімей до активізації цього процесу.

Виклад основного матеріалу... На основі аналізу науково-педагогічної літератури провідних вітчизняних та зарубіжних учених з'ясовано, що з метою оптимізації ситуації, що склалася, національні і місцеві органи освіти та адміністрації шкіл у співпраці мають здійснити низку заходів щодо підвищення рівня готовності учнів до подальшої професійної освіти. Перш за все, необхідно узгодити вимоги вищих навчальних закладів до знань, вмінь і навичок учнів, необхідних для успішного вступу в університет, з вимогами загальноосвітніх шкіл, у яких учні здобувають ці знання, вміння та навички. На основі цього має бути розроблено положення (стандарт) про знання, вміння і навички учнів, необхідні для успішного вступу до ВНЗ, з яким має бути ознайомлений кожен учень. Окрім того, необхідно розробити стандарти переходу учнів від загальноосвітньої школи до ВНЗ; провести дослідження шляхів позитивного впливу на рівень готовності учнів до подальшої професійної освіти на всіх рівнях: національному, регіональному, місцевому. Важливими кроками у цьому напрямі є також: забезпечення інформаційного простору між школами і ВНЗ, у якому школи розміщуватимуть інформацію про характеристики учнів-випускників, а ВНЗ – звіти про підсумок їх успішності після року навчання; сприяння співпраці педагогів ВНЗ з учителями шкіл для обміну досвідом щодо нових методик викладання, сприятливих для покращення підготовки учнів старших класів до вступу у ВНЗ; передбачення у програмах підготовки майбутніх учителів інформації про загальну систему оцінювання у школах та забезпечення майбутніх учителів засобами, необхідними для здійснення ефективного і об'єктивного оцінювання; оцінювання базових знань учнів початкової школи на щоденній основі для виявлення відстаючих учнів і вчасного прийняття заходів для втручання та виправлення ситуації; здійснення моніторингу навчальних програм середніх класів на предмет того, чи забезпечують вони оволодіння учнями на середньому етапі навчання основними навичками читання, письма, математики і їх постійного удосконалення; здійснення моніторингу навчальних програм старших класів на предмет того, чи їх зміст є орієнтованим на післяшкільну освіту, чи передбачено ними оволодіння учнями навичками, необхідними для успішного вступу у ВНЗ; перевидання та доповнення навчальних підручників і інших програмних матеріалів з метою відповідності державним вимогам; забезпечення належної підготовки вчителів до викладання навчальних предметів та належних можливостей їх професійного розвитку для постійного вдосконалення знань з предмета та методики його викладання; розвиток у вчителів педагогічної гнучкості, тобто вміння подати матеріал по-різному, щоб зробити складні концепції і поняття простішими для сприйняття учнями; забезпечення ресурсами вчителів для викладання дисциплін відповідно до вдосконалених програм; фінансування ініціатив вдосконалення навчальних програм; фінансування моніторингу рівня готовності учнів старших класів до післяшкільної освіти [7, с.35].

Американськими вченими Д.Гріном та К.Хейкоком визначено низку заходів, які мають здійснюватися органами освіти та адміністраціями шкіл для формування готовності учнів старших класів до професійної освіти. Вони передбачають: забезпечення і розширення послуг кар'єрного і професійного планування для всіх учнів, починаючи з 8-9 класів; забезпечення учням достатньої кількості навчальних предметів належного змісту та якості, факультативних курсів; забезпечення учням підтримки за межами класу: тьюторство, що здійснюється педагогами, однолітками та представниками громадськості; навчання у вихідні дні; вечірні та літні школи; залучення батьків до планування післяшкільної освіти дітей [9].

Аналіз заходів, необхідних для покращення рівня готовності учнів до вступу у ВНЗ на рівні органів освіти та адміністрації шкіл дає підстави стверджувати, що значна їх частка має бути спрямована на поліпшення програм шкільних навчальних предметів, які не завжди забезпечують адекватну підготовку учнів. Навчальні програми у старших класах мають бути інтенсивними та вимогливими, особливо з мови, математики, природничих наук. Ці предмети є вирішальними для

підготовки учнів до післяшкільної освіти, проте програми цих навчальних дисциплін не є досконалими, ретельними і гнучкими для того, щоб адекватно підготувати більшість випускників до успішної післяшкільної освіти [2, с.3].

Як свідчить досвід практики, у результаті неналежного вивчення базових предметів у школі багато учнів записуються на вступні (підготовчі) курси при університетах, а після вступу в університети записуються на додаткові курси з метою поповнення базових знань і навичок. На це вони витрачають багато часу, упускаючи, таким чином, можливість здобувати професійну освіту. До того ж, багато таких студентів демонструють у подальшому низькі показники навчальної успішності. Зважаючи на таку ситуацію, необхідним є забезпечення змістовних, досконалих навчальних програм. Для цього представникам органів освіти та адміністрації шкіл необхідно:

1) здійснювати систематичне оцінювання системи шкільних навчальних програм з рідної мови, іноземної мови, математики, природничих наук з метою перевірки їх змістовності, логічності, послідовності (чи дають вони змогу майстерно оволодіти навичками, необхідними для навчання у вищих навчальних закладах);

2) систематично оцінювати навчальні плани і методику викладання, щоб перевірити, чи вчителі навчають учнів тим знанням і вмінням, які є для них необхідними;

3) сприяти співпраці з закладами післяшкільної освіти, щоб передбачити у навчальних програмах необхідний мінімум для успішного вступу учнів у ВНЗ;

4) заохочувати ініціативи роботи педагогів над покращенням навчальних програм [8, с. 7–9].

У цьому відношенні на особливу увагу заслуговує розроблений американським вченим П. Бартом алгоритм складання навчальних програм, який передбачає низку компонентів.

Компонент 1. Опис програми/Загальний огляд: передумови складання програми, вступне слово, мета і завдання. Інформація цього блоку окреслює навчальні вимоги, необхідні для вивчення предмета; положення про важливість предмета для навчання чи життя учнів; вступне слово чи привітання, яке заохочує учнів до вивчення предмета; коротка анотація, що включає постановку завдань, використання технологій чи інших інструментів та засобів.

Компонент 2. Зміст предмета: теми/підтеми/розділи, знання/вміння/навички, вимоги до читання/письма, календарне планування і схема розкладу. У цьому блоці перераховано теми чи розділи предмета (з поясненням того, які знання, вміння та навички учні мають отримати у результаті вивчення тієї чи іншої теми/розділу). У програмі передбачений детальний план вивчення предмета (поденно, потижнево, поквартально), окреслено праці, автори, сторінки з посібників і підручників, які мають бути опрацьовані; вказано завдання, які мають бути виконані; кінцеві терміни виконання завдань чи творчих проектів.

Компонент 3. Матеріали з предмета: підручники, засоби навчання, обладнання, прилади. Інформація цього блоку містить перелік засобів і ресурсів, які учні мають придбати чи якими мають користуватися. Також подається інформація щодо правильного користування визначеними ресурсами.

Компонент 4. Організація виконання програми навчального предмета: відвідуваність/пропуски/запізнення, перездачі, правила класної роботи, очікування від учнів, дисципліна, здачі контрольних точок, порядок виконання домашніх завдань. Інформація цього блоку роз'яснює функції і обов'язки вчителя і учнів, окреслює відповідальність учнів за невиконання домашніх завдань чи пропущені контрольні точки через хворобу чи інші обставини. Тут міститься інформація про правила роботи і поведінки учнів у класі, яких вони мають дотримуватися і демонструвати їх виконання на щоденній основі, наслідки неналежної поведінки чи роботи, покарання за невиконання внутрішніх розпоряджень школи щодо плагіату, списування, порушення кодексу честі тощо.

Компонент 5. Виставлення оцінок/оцінювання: шкала оцінювання, види роботи/завдань, які оцінюються, підрахунок оцінок, додаткові оцінки/бали, типи оцінювання, загальне оцінювання, перездача на вищу оцінку, звіти про успішність учнів з предмета. У цьому блоці міститься інформація про систему оцінювання, підрахунок підсумкових оцінок, оцінок за чверть, методи оцінювання, правила перездачі тощо.

Компонент 6. Хід реалізації навчального предмета: формат /перебіг навчального курсу, вимоги до виконання завдань/робіт, групові/практичні роботи, ведення зошита/збереження матеріалів, ознайомлення учнів і батьків з вимогами програми. У цьому блоці пояснюється логістика курсу, тобто те, як проходить звичайний урок, як виконуються звичайні/типові чи особливі завдання. Подається інформація/вказівки про те, як писати певні види есе, рефератів, повідомлень, як проводяться лабораторні роботи (правила безпеки), групові роботи, як підтримувати у належному стані зошит, підручник, папку з навчальними матеріалами (визначеннями, прикладами, винятками, поясненнями на уроках, перевіреними роботами). Деякі програми вимагають підписів учнів і батьків про ознайомлення з вимогами програми.

Компонент 7. Особисте звернення вчителя: поради і педагогічні настанови. Інформація цього блоку містить поради вчителя на основі досвіду роботи з програмою у попередніх роках, вказівки учням про те, як краще відповідати вимогам програми і їх виконувати.

Компонент 8. Додаткова інформація: контактна інформація, можливості вивчення предмета поза програмою, додаткова допомога. У цьому блоці викладена інформація з номерами телефону школи, вчителя, електронна адреса школи/вчителя, терміни проведення настановної чи підготовчої сесії перед початком викладання предмета для отримання більш детальної інформації. Тут також міститься інформація про додаткові навчальні можливості з предмета, такі як ярмарки, стажування тощо [5, с.9–11].

Описаний алгоритм допоможе скласти навчальні програми, які будуть відповідати вимогам підготовки учнів до подальшої професійної освіти. Проте забезпечення належних програм є лише одним кроком на шляху покращення рівня готовності учнів до подальшої професійної освіти. З'ясовано, що для успішного випуску учнів старших класів і забезпечення їм рівних можливостей вступу у ВНЗ необхідно заповнити прогалини їх навчальної успішності. Прогалина навчальної успішності – це встановлена рядом освітніх заходів невідповідність між навчальною успішністю груп дітей, особливо тих, які відрізняються за статтю, расою, національністю, соціальним статусом та економічним положенням [6, с.12]. У лютому 2006 року Освітньою асоціацією штату Вірджинія була розроблена програма заповнення прогалин навчальної успішності „Closing the achievement gap”, яка передбачає низку стратегій, що заслуговують на вивчення та впровадження в освітній простір України. Серед них:

1. Активне залучення батьків до планування та організації навчального процесу. Стратегія передбачає створення програм активної участі батьків в освітньому процесі з метою виховання відповідального ставлення дітей до навчальної діяльності.

2. Допомога та підтримка учнів у процесі навчання. Стратегія передбачає такі заходи: групова робота учнів над навчальними завданнями; аналіз спроможності дітей навчатися та отримувати інформацію з друкованих джерел; встановлення зразків для наслідування з вихідців з неблагополучних сімей чи меншин, які зуміли досягти успіху в житті завдяки освіті; програми наставництва і допомоги дорослих та однолітків; практичні та лабораторні заняття; навчально-виробничі практики.

3. Раннє втручання у процес навчання. Стратегія передбачає використання якісних навчальних програм та програм раннього втручання у процес навчання з метою вчасного виявлення труднощів та ефективного їх подолання.

4. Реорганізація класів та створення сприятливого навчального середовища. Ця стратегія передбачає такі заходи: зменшення чисельності класів; групування дітей не за віком, а на основі їх потреб, інтересів, знань та вмінь; забезпечення здорового середовища для навчання, без постійних втручань та порушень процесу його перебігу; співпраця вчителів та допоміжного освітнього персоналу з метою планування та впровадження стратегій професійної підготовки для підвищення навчальної успішності учнів.

5. Збільшення навчального часу. Стратегія передбачає: виділення додаткових днів для тестування; організацію позаурочних, суботніх занять, літніх шкіл для відстаючих дітей; наставництво і допомогу однолітків та вчителів.

6. Удосконалення навчальних програм, процесу навчання та оцінювання. Навчальні програми мають орієнтуватися на високі стандарти успішності та бути змістовними. Відстаючі діти повинні отримувати додаткову допомогу та підтримку у навчанні, а не навчатися за спеціальними спрощеними програмами. У процесі навчання велика увага має приділятися вивченню математичних та філологічних дисциплін, які вимагають від дітей логічного мислення і є показниками навчальної успішності. У процесі навчання слід використовувати лише ефективні методи оцінювання, які можуть дати обґрунтовану та неупереджену оцінку успішності дітей.

7. Якісне забезпечення шкіл педагогічними кадрами. Необхідні заходи: розробка спеціальних програм залучення та утримання висококваліфікованих учителів у школах з великою прогалиною успішності; постійний професійний розвиток учителів; наявність бази даних про навчальну успішність учнів та навчальні програми для аналізу процесу планування навчання.

8. Забезпеченість матеріальними ресурсами. Програма заповнення прогалин навчальної успішності вимагає додаткових коштів та спільної творчої праці. На її реалізацію мають бути спрямовані усі наявні ресурси. Окрім того, необхідно постійно шукати нові канали надходження додаткових фінансових ресурсів для успішної реалізації програми [6, с.25–29].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок... Отже, у результаті дослідження зроблено висновок про те, що основою усіх реформ та інновацій у сфері освіти старших класів загальноосвітніх шкіл має бути формування належного рівня готовності учнів до успішної реалізації у закладах професійної освіти. З'ясовано, що досягнення відповідного рівня готовності учнів до

подальшої професійної освіти залежить від низки факторів на рівні національних та місцевих органів освіти, адміністрацій шкіл, педагогів (навчально-методичне забезпечення), учнів (підвищення мотивації до навчання) та сім'ї (активне залучення їх про процесу навчання). Основними кроками у напрямі підвищення рівня готовності учнів до професійної освіти є: узгодження вимог вищих навчальних закладів до знань, вмінь і навичок учнів з навчальними програмами загальноосвітніх шкіл; здійснення моніторингу за активністю учнів та їх готовністю до подальшої освіти; робота щодо вдосконалення навчальних програм, зміст яких відповідав би вимогам ВНЗ до знань і вмінь випускників загальноосвітніх шкіл; реалізація стратегій заповнення прогалин навчальної успішності учнів старших класів, яка б надала можливість випускникам мати однакові можливості самореалізації у закладах професійної освіти. Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо вивчення та аналіз відповідного позитивного зарубіжного досвіду з метою запозичення його прогресивних ідей в освітній простір України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аніскіна Н. О. Організація профільного навчання в сучасній школі / Н. О. Аніскіна. – Харків : Основа : Серія Бібліотека журналу „Управління школою”. – Вип. 8–9. – 2003. – 176 с.
2. Концепція профільного навчання в старшій школі // Освіта України. – 2003. – № 88 (25 лист.). – С. 2–3.
3. Підготовка до професійного навчання і праці (психолого-педагогічні основи) : навч.-метод. посіб. / за ред. Г. О. Балла, П. С. Перепелиці, В. В. Рибалка. – К. : Наукова думка, 2000. – 188с.
4. Adelman C. Principal indicators of student academic histories in postsecondary education, 1972-2000 / C. Adelman. – Washington, DC : U.S. Department of Education, Institute of Education Statistics, 2004. – P. 45–47.
5. Barth P. A common core curriculum for the new century / P. Barth // Thinking K–16, 7(1). – Washington, DC : The Education Trust, 2003. – P. 3–19.
6. Elmore R. Bridging the gap between standards and achievement: The imperative for professional development in education / R. Elmore. – Washington : Albert Shanker Institute, 2002. – 44 p.
7. Greene J. Public high school graduation and college readiness rates in the United States / J. Greene, G. Forster // Education Working Paper #3. – New York : Center for Civic Innovation at the Manhattan Institute, 2003. – P. 34–45.
8. Haycock K. Good teaching matters / K. Haycock // Thinking K–16, 3(2). – Washington, DC : The Education Trust, 1998. – P. 3–14.
9. Somerville J. Aligning K-12 and postsecondary expectation: state policy in transition / J. Somerville, Y. Yi. [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.nashonline.org/content/ALIGNreport.pdf>.

Анотація

О.В.Садовець

Формирование готовности учеников старших классов общеобразовательных школ к получению профессионального образования в высших учебных заведениях

В статье раскрыт актуальный вопрос формирования надлежащего уровня готовности учеников старших классов общеобразовательных школ к вступлению и успешному обучению в заведениях профессионального образования. Проанализированы возможные меры на уровне органов образования и администрации школ относительно улучшения уровня такой готовности. Определена роль системы учебных предметов в этом процессе и очерчены шаги относительно их усовершенствования; подан алгоритм составления учебных программ для учеников старших классов. Проанализирован позитивный зарубежный опыт относительно заполнения пробелов учебной успеваемости учеников старших классов.

Ключевые слова: ученики старших классов, готовность к профессиональному образованию, учебные программы, пробел учебной успеваемости.

Summary

O.V.Sadovets'

Forming of High School Students' Preparedness to Professional Education at Higher Educational Establishments

An urgent problem of forming an adequate level of high school students' preparedness to entering and successful studying at higher education establishments has been highlighted in the article. Possible measures on the level of national and local education authorities as well as school administrations concerning the improvement of such preparedness level have been analyzed. The role of curricula system in this process has been defined; steps concerning their improvement have been outlined; algorithm of composing curricula for high school students has been presented. Positive foreign experience of filling in the achievements gaps of high school students has been analyzed.

Key words: high school students, preparedness to professional education, curricula, achievements' gap.

Дата надходження статті: „30” січня 2012 р.